

راهکارهای رهایی از گناهان زبان طبق دعای ۲۰ صحیفه سجادیه

محدثه شهسواری^۱

چکیده

انسان موجودی مختار و دارای قوه عقل است. خدای متعال به بشر نعمت‌هایی ارزانی داشته و انسان بر اساس قوه‌ی عقل و فطرت پاکی که دارد مختار است که چگونه از این نعمت‌ها بهره ببرد، استفاده درست از این برکات انسان را سعادتمند می‌کند اما بالعکس استفاده نادرست از این نعمت‌ها انسان را به راه‌هایی سوای از رسیدن به سعادت و چه بسا به گناه کردن وا می‌دارد گناه عملی است که موجب بازماندن انسان از کمال و قرب الهی است و اقسامی دارد که یکی از این اقسام گناهان زبانی است برای رهایی از چنین گناهایی بهتر است راهکارهایی در این زمینه معرفی شود لذا ضرورت انجام این تحقیق با هدف معرفی و بررسی راهکارهایی برای رهایی از گناهان زبانی با تکیه بر فراز ۱۳ دعای ۲۰ صحیفه سجادیه حاصل شد. این تحقیق به شیوه‌ی کتابخانه‌ای به جمع‌آوری مطالب پرداخته و با روش توصیفی و گاه تحلیلی انجام شده است. این مقاله در پایان به این نتیجه می‌رسد که برای رهایی از این گناهان راهکارهای کلی وجود دارد که عبارتند از: حمد خداوند (نطقاً بالحمد لک)، غرق شدن در ثنای پروردگار، فرو رفتن در عظمت خداوند و یکی دیگر از این راهکارها شکر نعمت‌های الهی است یعنی انسان نعمت را در محل خودش به کار ببرد، همچنین اعتراف به احسان خداوند و شمارش و حفظ نعمت‌های الهی که نعمت را افزون می‌کند نیز از مواردی هستند که انسان می‌تواند برای رهایی و در امان ماندن از این گناهان زبانی به کار گیرد.

کلید واژه‌ها: صحیفه، گناه، گناهان زبانی، راهکار.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه ریحانه النبی (سلام الله علیها) رفسنجان.

انسان موجودی مختار و واجد قوهی عقل و اشرف مخلوقات است و بی غرض خلق نشده است. هدف خداوند از خلقت انسان هدایت او به سوی سعادت و اطاعت از اوست. یکی از اسبابی که در مسیر عقل قرار نمی‌گیرد نافرمانی از خداوند است. انسان شایستگی و توانایی این را دارد که با عمل خود یا به مقام قرب الهی برسد، یا به مقام سافیلین.

گرامی بودن جایگاه انسان با توجه به عنایات و نعمت‌هایی که خداوند به او ارزانی داشته، مسئولیت او را در قبال این نعمت‌ها بالا برده و انتظاراتی را از او می‌رود نیز فراتر از سایر مخلوقات است. حال اگر از دستورات خداوند سرپیچی کند و کاری را میل شیطان انجام دهد و از مسیر بندگی و اطاعت از خداوند خارج شود، و نعمت‌های خدا را در راه درست صرف نکند، این عمل او منجر به گناه می‌شود.

یکی از چیزهایی که انسان را از مسیر عبودیت خارج می‌کند گناه است. گناه اقسامی دارد که یکی از اقسام گناه، گناهان زبانی است. زبان عضو کوچکی از بدن انسان است، اما چه بسا انسان به وسیله همین عضو کوچک مرتکب گناهان بزرگی می‌شود. بسیاری از گناهانی که توسط زبان انجام می‌گیرد، از گناهان کبیره است؛ که می‌تواند منجر به شقاوت انسان گردد. آموزه‌های دینی همواره انسان را متوجه این گناهان کرده و راهکار رهایی برای رهایی از آنها ارائه دادند. امام سجاد (علیه السلام) در صحیفه سجادیه خود به مواردی از این راهکارها اشاره کرده است که این تحقیق به دنبال بررسی و معرفی آنهاست.

از آنجا که یکی از مهم‌ترین عواملی که باعث تأثیر گذاری قوی بر رفتار و تصمیم‌های انسان می‌شود زبان است، و هر عملی که به زبان مکرراً گفته شود در عمل نیز آسان می‌شود و ممکن است انسان به کارگیری صحیح و بجای نعمت زبان را به فراموشی بسپارد و از آن در راهی سوای رضایت الهی و مسیر قرب استفاده کند، از این رو ما باید بتوانیم در امر جلوگیری از گناه، اول امر به جلوگیری از گفتن و آسان شدن گناه توسط خودمان تلاش کنیم. پس برای رهایی از چنین گناهانی بهتر است راهکارهایی در این زمینه معرفی شود لذا ضرورت انجام این تحقیق با هدف بررسی راهکارهایی برای رهایی از گناهان زبانی با تأکید بر دعای ۲۰ صحیفه

حاصل شد و در این تحقیق در پی پاسخ به این مسئله هستیم که راه درمان گناهان زبانی چیست؟

روش تحقیق

این تحقیق به شیوه‌ی کتابخانه‌ای به جمع‌آوری مطالب پرداخته، و با روش توصیفی و گاه تحلیلی انجام شده است.

پیشینه تحقیق

پیشینه تحقیق سابقه‌ی دیرینه دارد و به زهان ائمه اطهار بر می‌گردد. تحقیقات زیادی در این زمینه به صورت مختصر انجام شده است از جمله:

مقاله: با عنوان گناهان زبان با تأکید بر مثنوی مولوی و رابطه‌ی آن با آموزه‌های دینی. در این پژوهش با تأکید بر مثنوی مولوی به عنوان کتاب عرفانی ادبی به بررسی زبان‌های زبان پرداخته است.

مقاله: تأثیر گناهان زبانی بر رفتارهای فردی انسان. به بررسی تأثیرات فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی گناهان زبانی پرداخته است.

مقاله: بررسی و تحلیل آفت‌های زبان در نهج‌البلاغه. به بررسی آفت‌های زبانی در نهج‌البلاغه اختصاص داده شد تا از این رهگذر انواع مختلف آفت‌های زبانی از دیدگاه امام علی (علیه السلام) که انسانی عارف و جامعه‌شناس است تبیین گردید.

کتاب: گناه زبان در حکایت‌ها و روایت‌ها (ج ۲) نوشته معصومه بیگم آذر می. که در این کتاب شماری از گناهان زبان را همراه با حکایت و روایات و سخنان حکمت‌آمیز مورد بررسی قرار داده است.

کتاب: امان از دست زبان نوشته حجت سلیمانی شاهرودی و نوریه سادات حسینی میلانی که به بررسی داستان‌هایی درباره گناهان زبانی پرداخته.

کتاب: گناهان زبان، سلسله سخنرانی‌های استاد هاشمی نژاد در این مجموعه سعی بر آن شده تا گناهان زبان که توسط حجت الاسلام سید حسین هاشمی نژاد بیان گردیده مورد بررسی قرار گیرد.

این تحقیقات ذکر شده به طور مفصل به راهکارهای رهایی از گناهان زبانی پرداخته‌اند و به طور خاص به راه‌های رهایی از گناهان زبان از منظر امام سجاد (علیه السلام) پرداخته‌اند.

الف. مفهوم شناسی

صحیفه: در لغت نامه، کتاب و ورق. نام کتابی است که مشتمل بر ادعیه مأثوره از امام سجاد (علیه السلام) و بر آن شرح‌هایی نوشته‌اند (معین، ۱۳۶۴، ص ۹۸۴). نیز در جایی دیگر چنین معنا شده است: اسم (عربی، صحیفه، جمع: صحائف و صُحُف) کتاب کوچک، ورق کتاب، نامه و روزنامه (عمید، ۱۳۸۹، ص ۷۷۱).

گناه: (بضم گاف) کار بد، عمل زشت، نافرمانی، معصیت، جرم و گناه نیز می‌گویند. جمع آن گناهان (عمید، ۱۳۸۹، ص ۱۰۰۸).

گناهان زبانی: گناهان زبانی یعنی خطاها و لغزش‌هایی که از عضو زبان صادر می‌شود.

راهکار: راهکار یعنی چاره‌جویی و روش حل مسئله، و مسیرها و راه‌هایی که در اختیار داریم که برای رسیدن به هدف یا قصد و انگیزه خود انجام می‌دهیم.

ب. گناهان زبانی در آیات و روایات

از اسبابی که انسان را از مسیر عبودیت خارج و در دام شیطان می‌اندازد نافرمانی از خداوند و گناه است. گناه اقسامی دارد که یکی از آن اقسام گناهان زبانی است. با توجه به عوامل مخربی که گناهان زبان در زندگی انسان به دنبال دارد این، امر باعث شده که آیات و روایات ما که منابع موثقی برای بشر هستند به این گناهان بپردازد در اینجا به چند گناه زبانی از منظر آیات و روایات می‌پردازیم:

۱. غیبت

غیبت عبارت است از نقل و اظهار کردن عیبی از شخصی با ایمان که از مردم پنهان بوده و او به اظهار و نقل آن راضی نباشد و یکی از زشت‌ترین گناهانی است که بر کبیره بودنش جای هیچ گونه شکی نیست.

پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: «مَا النَّارُ فِي الْيُسْرِ بِأَسْرَعَ مِنْ الْغِيْبَةِ فِي حَسَنَاتِ الْعَبْدِ» (محدثی، ۱۳۹۸، ص ۱۵۵)؛ آتش در سوزاندن و از بین بردن چیز خشک، سریع‌تر از غیبت در نابود ساختن حسنات بنده

۲. توجه به فوائد و آثار خوش زبانی که در آیات و روایات به آن اشاره شده است.

۳. توجه به آثار و پیامدهای منفی بد زبانی، گفتن سخنان ناشایست که در آیات و روایات به آن اشاره شده است. در تعالیم اسلامی و آموزه‌های دینی به شدت از هرزه‌گویی و بد زبانی، فحش و ناسزا گویی نهی شده است. به گونه‌ای که ورود افراد بد زبان، فحاش و ناسزا گو به بهشت حرام شده است.

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «الْبَدَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۳۲۵)؛ هرزه‌گویی و بد زبانی از جفا کاری است و جفا کار در آتش است.

امام کاظم (علیه السلام) نیز می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ الْجَنَّةَ عَلَى كُلِّ فَاحِشٍ بَدِيٍّ قَلِيلٍ الْحَيَاءِ لَا يُبَالِي مَا قَالَ وَلَا مَا قِيلَ فِيهِ» (حر عاملی، ۱۴۱۲ق، ج ۱۶، ص ۳۰؛ نوری، ۱۴۰۴ق، ج ۱۲، ص ۸۳)؛ خداوند بهشت را حرام نموده بر کسانی که دارای زبانی فحاش‌اند و حیای آنها کم است و باک ندارند از اینکه خودشان چه می‌گویند و باک ندارند که درباره آنها چه گفته می‌شود.

ب. عملی

۱. تفکر کردن قبل از سخن گفتن ۲. پرهیز از دوستی و مجالست و معاشرت با انسان‌های بد دهن و بد گفتار ۳. مجالست و معاشرت با انسان‌های خوش گفتار ۴. کمک خواستن از خدا ۵. سکوت اختیار کردن در غیر موارد ضروری ۶. تمرین و تکرار، برای این منظور می‌توانید از محیط‌های کوچک مخصوصاً محیط خانواده آغاز نمایید و به تدریج خوش زبانی را به محیط‌های دیگر تسری دهید (سایت پرس‌مان دانشگاهیان، porseman.com).

۷. فراهم نمودن واژگان زیبا و به خاطر سپردن آنها و استفاده از آنها در مکالمات. ۸. خود تشویقی: می‌توانید برای هر مدتی که موفق به استفاده از کلمات خوب و واژگان نیکو در گفتارها می‌شوید، به تشویق ذهنی، عملی، موفقیت‌های خود در این خصوص بپردازید. خود تشویقی می‌تواند به صورت کلامی یا غیر کلامی

باشد و سبب تقویت اعتماد به نفس تان برای تکرار رفتار و سخن خوب گردد(همان).

بنابراین هر انسان مؤمن باید به آنچه بر زبان جاری می کند توجه داشته باشد. باید بداند که چه می گوید کلامی که بر زبان جاری می کند دروغ نباشد، بهتان نباشد، دروغ بستن به خدا و پیامبرانش نباشد، فحش و ناسزا به برادر مؤمنش نباشد و خلاصه اینکه در کلامش خدا و پیامبرش (صلی الله علیه و آله) را در نظر داشته باشد و به قول رسول مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله) کسی که خدا را شناخت زبانش را از گفتار بیهوده نگه می دارد.

نتیجه گیری

از این پژوهش حاصل شد که گناهان زبانی انواع مختلفی هستند و به تبع هر کدام معانی مختلفی دارند و

آثار مخربی که این گناهان بر روح لطیف و پاک انسان می‌گذارد نیز متفاوت است. از آنجا که انسان باید از رذیلت‌های اخلاقی همچون این گناهان به دور باشد، پس شناخت این گناهان و به کارگیری صحیح نعمت زبان و آشنایی با راهکارهای درمان این گناهان جایگاه ویژه‌ای در دین مقدس اسلام دارد و ضروری است که انسان در راستای رسیدن به سعادت راهکارهای رهایی از این گناهان را بشناسد.

این مقاله گناهان زبانی را در آیات و روایات بررسی می‌کند و به صورت مجزا به درمان کلی و جزئی این گناهان در صحیفه و در کتب شیعه می‌پردازد. در پایان بدین نتیجه می‌رسد که راه‌هایی همچون: شکر نعمت‌های خدا، حمد خدا، اعتراف به احسان خداوند و اغراق در ثنای خداوند و فرو رفتن در عظمت خدا این‌ها همه برای درمان کلی گناهان زبانی به کار گرفته می‌شوند.

بنابراین آیات و روایات زیادی درباره گناهان زبانی وجود دارد برای متنبه ساختن کسی که بخواهد به عواقب وخیم این گناهان پی ببرد. سیطره گناهان متأسفانه وسیع است اما گناهای همچون: غیبت، دشنام، بد گمانی، فحش و ناسزا و ... در چار چوب گناهان زبانی هستند.

رابطه بین گناهان زبانی و راهکارهای آنها دو طرفه است. تأثیر گناهان زبانی بر ایمان و عمل انسان از این گونه است که عمل نیک انسان را از بین می‌برند. بعضی از آنها همچون گواهی دروغ در ردیف شرک به خدا آمده است. بنابراین معلوم شد که هر انسان مؤمن باید به هر آنچه که بر زبان جاری می‌کند توجه داشته باشد و بداند که کلامی که بر زبان جاری می‌کند دروغ نباشد، فحش و ناسزا نباشد، غیبت نباشد، دروغ بستن به خدا و پیامبران نباشد.

فهرست منابع

- قرآن کریم

• نهج البلاغه

۱. ابن بابويه، م. (۱۳۶۴). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. قم. شریف الرضی.
۲. ابن بابويه، م. (۱۳۷۸ق). عیون أخبار الرضا علیه السلام. تهران. نشر جهان. چاپ اول.
۳. ابن شعبه حرانی، ح. (۱۴۰۴ / ۱۳۶۳ق). تحف العقول. قم. جامعه مدرسین. چاپ دوم.
۴. تاجانی، ش. (۱۳۸۹). گناهان کبیره زبان. قم. شهریار.
۵. تحریری، م. (۱۴۰۰). اخلاق اجتماعی. قم. انتشارات هاجر.
۶. جوادی آملی، ع. (۱۳۷۸). تفسیر تسنیم. قم. اسراء.
۷. حر عاملی، م. (۱۴۱۲ق). وسائل الشیعه. قم. مؤسسه آل البيت (علیه السلام) لإحياء التراث.
۸. حر عاملی، م. (۱۴۱۴). وسائل الشیعه. قم. آل البيت.
۹. دستغیب، ع. (۱۳۹۰). گناهان کبیره. قم. مؤسسه مطبوعاتی دارالکتاب جزایری.
۱۰. راغب اصفهانی، ح. (۱۴۱۲ق). مفردات الفاظ قرآن. بیروت. دارالشامیه.
۱۱. سلطانی نژاد، ر. (۱۳۹۰). مباحث تکان دهنده و شگفت انگیز دروغ. قم. قلم ماندگار.
۱۲. طباطبایی، م. (۱۳۶۷). تفسیر المیزان. قم. بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی.
۱۳. عمید، ح. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی. تهران. چاپ خانه عترت. چاپ اول.
۱۴. فخر رازی، م. (۱۴۲۰ق). مفاتیح الغیب. بیروت. دار إحياء التراث العربی.
۱۵. فراهیدی، خ. (۱۴۰۹ق). العین. قم. مؤسسه دارالهجره.
۱۶. قشیری نیشابوری، م. (۱۳۲۹). صحیح مسلم. استانبول. دار الطباعة العاصره.
۱۷. قمی، ع. (۱۳۷۴). پنجاه درس اخلاق. قم. مؤسسه در راه حق.
۱۸. قمی، ع. (۱۳۷۴). سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار. مشهد. آستان قدس رضوی.
۱۹. کفعمی، ا. (۱۴۲۵ق). بلدالامین و درع الحصین. بیروت. مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
۲۰. کلینی، م. (۱۴۰۷ق). الکافی. تهران. دارالکتب الاسلامیه. چاپ چهارم.
۲۱. متقی، ع. (۱۴۱۹ق). کنز الاعمال فی سنن الاقوال و الأفعال. بیروت. دارالکتب العلمیه.
۲۲. مجلسی، م. (۱۳۶۲). بحارالانوار. بیروت. دار إحياء التراث العربی.

۲۳. محدثی، ج. (۱۳۹۸). برکرانه شرح چهل حدیث امام خمینی. قم. نشر هاجر.
۲۴. محمد رشید، ر. (۱۴۱۴ق). تفسیر المنار. بیروت. دارالمعرفه.
۲۵. محمدی ری شهری، م. (۱۳۸۷). نهج الذکر. قم. مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث.
۲۶. مدنی، ع. (۱۳۶۸). ریاض السالکین فی شرح صحیفه سجادیه. قم. دفتر انتشارات اسلامی.
۲۷. مظهر قرا ملکی. ج. (۱۳۹۱). گناهان زیان و کنترل آن از دیدگاه امامان معصوم. قم. وحدت بخش.
۲۸. مظهری، م. (۱۴۱۲ق). تفسیر المظهری. پاکستان. مکتبه الرشديه.
۲۹. معین، م. (۱۳۶۴). فرهنگ فارسی. تهران. امیر کبیر. چاپ هفتم.
۳۰. مهدوی کنی، م. (۱۳۷۳). نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی. تهران. نشر فرهنگ اسلام.
۳۱. نراقی، ا. (۱۳۵۱). معراج السعاده. قم. هجرت.
۳۲. نراقی، م. (۱۳۹۴). ترجمه متن کامل جامع السعادت. قم. قائم آل علی.
۳۳. نوری، ح. (۱۴۱۴ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم. مؤسسه آل البيت لإحياء التراث.